

SUDBINA ZLATKA TOMIČIĆA KAO SUDIONIKA HRVATSKOGA PROLJEĆA I NJEGOVA PUTOPISNA PROZA

Hrvojka Mihanović-Salopek

Od davnine je čovjeka privlačio izazov putovanja, a pojedini putnici često su nastojali svoje dojmove i zapažanja zabilježiti i time ih oteti zaboravu. Brojni autori koji su se u svom književnom činu usredotočili na opis putovanja, a putovali su iz različitih pobuda (istraživačkih, društveno-političkih, refleksivno-filozofskih, vjersko-hodočasničkih, isključivo estetskih ili pak komercijalnih) – svi su oni na svoj način pridonijeli razvoju književnog oblika – putopisa.

U starogrčkoj književnosti (pa i samoj *Odiseji*) priča se rijetko odvajati od putovanja. Ipak, tek u 17. stoljeću putopis se javlja kao samosvrhoviti književni oblik, poznat pod latinskim nazivima: *itinerarium*, *diarium*, *descriptio*. Postupno, on postaje žanrom koji je tematski oblikovan vjerodostojnim putovanjem putopisca koji pripovijeda zbivanja na putu, opisuje prostore te iznosi zapažanja i refleksije o ljudima, kulturnim znamenitostima i sveukupnom dojmu stečenom putovanjem. Žanr putopisa, ali i dnevnika, dugo je bio rubni prostor interesa književnih povjesničara i teoretičara. Putopis pripada nefikcionalnim tekstovima, njegova je događajna struktura vjerodostojna, doživljajno završena i u nedostatku klasičnoga pripovjednog zapleta, svaka je putopisna napetost tek pseudonapetost. Privlačan putopis – koji će zadržati čitateljsku radoznalost – nije lako napisati. Tim više što suvremena sredstva vizualnog putovanja (preko turističkih ponuda s interneta,

televizije, filma, turističko-zemljopisnoga digitalnog materijala) odvlače i prenose pozornost publike s čitanja na područje vizualnih elektroničkih medija. Međutim, suvremeno postmodernističko vrijeme u središte zanimanja pisaca i književnih znanstvenika postavlja tzv. nefikcionalne književne žanrove kao što su: putopis, memoari, dnevnik, autobiografija. Usprkos obavijestima koje nam pružaju današnja informativna sredstva, putopisac i nadalje vrši svoju nezamjenjivu ulogu misaonog poklisara. Putopisac zastupa vlastitu kulturu, znanje i senzibilnost u prostoru strane zemlje, te istodobno upoznaje vlastito čitateljstvo s tuđom kulturom i načinom života.

Unutar europskoga kulturnog kruga književni oblik hrvatskog putopisa ima svoj dug i plodonosan tijek. Među najranija djela hrvatske putopisne proze možemo ubrojiti poslanicu Petra Hektorovića *Ribanje i ribarsko prigovaranje* iz 1568., koja opisuje trodnevno pjesnikovo putovanje po moru oko Hvara. Početkom 18. st. fra Jakov Pletikosa ostavlja u rukopisu svoj povijesni hodočasnički putopis *Putovanje k Jerusolimu*.¹ U 19. st. nastaju oblici modernoga hrvatskog putopisa *Pogled u Bosnu* (1842.) Matije Mažuranića i *Putositnice* (1845.) Antuna Nemčića, a slijedi ih bogat niz autora: August Šenoa, A. G. Matoš, Milan Begović, Vladimir Nazor, Miroslav Krleža, Julije Benešić, Josip Horvat, Frano Alfirević, Matko Peić, Gustav Krklec, Miroslav S. Mađer, Dubravko Horvatić, Nikola Pulić, Jozo Vrkić, Mirko Hunjadi i drugi. Među njima svoje specifično mjesto zauzimaju putopisi Zlatka Tomičića, specifični ne samo po prepoznatljivom autorovu izražajnom stilu nego i po svojoj političkoj sudbini. Tomičićeva politička sudbina onemogućila je jednim dijelom objavljivanje piščevih knjiga u domovini, ali zato je njegova izolacija inicirala putovanja ususret hrvatskom iseljeništvu, te su brojne Tomičićeve knjige proze i pjesništva objavljene zaslugom i s pomoći hrvatskih intelektualaca u inozemstvu.

Brojne autorove putopise nalazimo objavljivane unutar periodike, kao i u 14 putopisnih knjiga, koje su izlazile sljedećim kronološkim redom:

Nestrpljivi život, »Seljačka sloga«, Zagreb 1956.

Put k Meštroviću, Knjižnica Hrvatske revije (ur. Vinko Nikolić), Buenos Aires 1965.

U Zemlji Samovoj (putopisi po Češkoj i Slovačkoj), »Zora«, Zagreb 1965.

Nin (Stara hrvatska prijestolnica), vlastita naklada, Zagreb 1969.

Zemlja gluhih zmija (putopisi po Australiji), Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, Zagreb 1993.

Bosnom ponosnom, Naklada »Hrvatski put«, knj. 23 (ur. Rudi Tomić), Toronto 1994.

Slavonijom, zemljom plemenitom, »Privlačica«, Biblioteka »Dukat«, Vinkovci 1996.

San o Irskoj (putopisi po Irskoj, Engleskoj i Francuskoj), Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, Zagreb 1997.

Ples ždralova (putopisi po Slavoniji), Matica hrvatska, Vinkovci 1997.

Kutjevo, hrvatska vinska prijestolnica, Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, Karlovac – Zagreb 2000.

Dan ljeta u Švedskoj (putopisi po Švedskoj, Norveškoj i Danskoj) Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, Zagreb 2003.

Ledenjak iznad Lake Louise (putopisi po Kanadi i SAD), Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, Zagreb 2003.

Zemljom humskom (putopisi po Hercegovini i Imotskom), »Kapital trade MTU«, Zagreb 2004.

Nebeski konjanik s Velebita (putopis kroz Ravne kotare i Bukovicu), Udruga »3000 godina Zadra«, Zadar 2005.

Međutim, prije negoli krenemo na sagledavanje golemoga, dugo prešućivanog i nesagledanog Tomičićeva putopisnog opusa, potrebno je mlađim generacijama predočiti razlog i tijek Tomičićeve nezahvalne sudbine u javnosti.

Zlatko Tomičić rođen je u Zagrebu 26. svibnja 1930. Sedam mjeseci poslije, roditelji mu se vraćaju u Vinkovce, kamo je njegov otac još 1919. doselio iz rodne Like. U razdoblju od 1930. do 1934. boravi s roditeljima i sestrom u Vinkovcima i Donjem Miholjcu kod bake. Godine 1934. obitelj odlazi u Beograd, gdje je Tomičić pohađao privatnu pučku češku školu »T. G. Masaryk«, od 1937. do 1941. Potom se 1941. obitelj vraća u Hrvatsku, isprva u Osijek, a zatim u Vinkovce, u kojima pjesnik polazi gimnaziju. Komparativnu književnost studirao je od 1959. do 1961. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Nakon višegodišnjeg prekida studija, diplomirao je 1978. bohemistiku (češki jezik) i komparativnu književnost. Od 1948. do 1954. radio je kao profesionalni novinar i urednik u *Vjesniku*, *Srednjoškolcu*, *Omladinskom borcu*, *Ilustriranom vjesniku*, *Kulturnom radniku*, *Kerempuhu* i *Zagrebačkom tjedniku*. Djelovao je u uredništvima nekoliko listova, časopisa i književnih revija, kao što su npr. *Ličke novine*, 1953.–1954.;

Međutim, 1953.; *Književne tribine* (sa Slavkom Mihalićem, 1958.). Prvu pjesmu objavio je s nepunih sedamnaest godina, 1947. u listu *Srednjoškolic*, a prvu knjigu u dvadeset i petoj. U tom ranom razdoblju pjesnik je objavljivao u časopisu mladih hrvatskih pisaca *Izvor* (od 1948.), te od 1950. i u časopisu *Republika*. Od 1952. stalno surađuje u časopisu *Krugovi* i u *Hrvatskom kolu*. Od 1954. djeluje kao profesionalni književnik. Tijekom 1962. radio je kao vanjski znanstveni suradnik Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu, te je u svojstvu sakupljača i zapisivača sabrao tri rukopisne zbirke hrvatskih narodnih lirskih i epskih pjesama, poslovice i zagonetki s područja Dalmacije i Hercegovine. U svibnju 1965. utemeljio je u Zagrebu Nezavisnu književnu grupu TIN i primio u Zagrebu »Tinovu povelju« za najbolju objavljenu knjigu pjesama od 1945. do 1965. Tijekom iste godine boravio je u Italiji, Francuskoj i Belgiji. Po povratku, živo se aktivirao u navedenoj književnoj grupi, koja se 1967. pretvara u društvo Zajednica samostalnih pisaca TIN, i koja u travnju 1968. počinje objavljivati *Hrvatski književni list*. Međutim, što je bilo presudno za pjesnikovo progonstvo iz javnog života Jugoslavije? U razdoblju od 1968. do 1969. Tomičić je bio glavni urednik *Hrvatskoga književnog lista*, zbog čega je 1972. u bivšoj Jugoslaviji bio suđen zbog nacionalizma. List je odigrao veliku ulogu ne samo u hrvatskoj književnosti nego je svojim rodoljubljem donekle anticipirao i naznačio politička zbivanja *hrvatskog proljeća*. Tomičić se nikad nije bavio nikakvom političkom djelatnošću, njegovo zanimanje bilo je uvijek posvećeno književnom radu. Godine 1972. zbog uređivanja lista bio je osuđen prvo na tri, a zatim 1973. na pet godina zatvora. Na intervenciju književnice Mire Mihalič, a posebice Jare Ribnikar, Tomičić je nakon robijanja uspio izaći živ iz Stare Gradiške, gdje mu je zdravlje bilo toliko narušeno da je doveden na rub smrti.² Povrh osude, piscu je izrečena i sudska zabrana pojavljivanja u javnosti u trajanju od četiri godine, što je u realnosti političke prisile potrajalo punih 14 godina. Od godine 1970. do 1984. (tj. do ponovnoga vraćanja Tomičića u javnost u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti*) dolazi do velikog prekida u autorovu javnom književnom djelovanju. Budući da se pjesnikovo ime zbog jugoslavenske političke diktature nije smjelo pojavljivati u javnosti, tek se 1986. (punih 16 godina nakon posljednje objavljene knjige) pojavila u Zagrebu prva Tomičićeva zbirka pjesama, *Vražje oko*.

U razdoblju od 1955. pa do danas objavio je više od dvadeset knjiga poezije, a uz to i golemi opus proznih djela (romana, putopisa, novela i drama). Djela su mu

prevođena na engleski, njemački, francuski, talijanski, poljski, češki i esperanto. Od godine 1950. Tomičić je član DHK i Matice hrvatske, a član je i Europske zajednice pisaca i Svjetskog saveza pjesnika od 1965., te P.E.N. kluba od 1968. Od 1987. član je Hrvatske akademije u dijaspori, u Baselu u Švicarskoj. Godine 1980. (na prijedlog P.E.N. kluba SAD u New Yorku) i 1982. (na prijedlog Hrvatske akademije Amerike) bio je kandidiran za Nobelovu nagradu. Ušao je u leksikon *Who's Who* u Chicagu god. 1978.–79. i dobio diplomu »The Marquis Who's Who Publication Board«, a također je ušao i u leksikon *Man of Achievement* u Cambridgeu 1976. U domovini je tek 1995. nagrađen Poveljom »Visoka žuta žita« za cjelokupan književni opus, kao laureat Pjesničkih susreta Drenovci – 95.. Potom je 1999. ovaj pjesnik nagrađen za životno djelo na petim Danima Josipa i Ivana Kozarca u Vinkovcima. Za svoje zasluge u promicanju domoljublja i kulture Zlatko je Tomičić odlikovan s tri odlikovanja u Republici Hrvatskoj: Redom hrvatskog trolista za osobite zasluge stečene u ratu i izravnoj ratnoj opasnosti; Redom Stjepana Radića za zasluge i stradanje u borbi za nacionalna i socijalna prava i razvitak hrvatskog naroda, te Redom Danice hrvatske s likom Antuna Radića za osobite zasluge u prosvjeti. Uz profesionalni književni rad, djelovao je kao urednik književnoga godišnjaka *Ognjište*.

U književnoj javnosti Tomičić je najpoznatiji po svojim pjesničkim zbirkama, koje su izlazile sljedećim redoslijedom:

1. *Susret osmorice* (Fici, Mađer, Medaković, Mesinger, Milošić, Tomičić, Šuš) . Savez kulturno-prosvjetnih društava Vinkovci, Vinkovci 1950. (pjesme)

2. *Vode pod ledinom*. Matica hrvatska, Zagreb 1955. (pjesme, urednik Gustav Krklec)

3. *Četvrtoga ne razumijem*. Društvo književnika Hrvatske, Zagreb 1955. (pjesme u prozi, urednici Petar Šegedin i Stanislav Šimić); drugo izdanje Matica hrvatska – Ogranak Vinkovci, Vinkovci 1996. (bibliofilska likovna mapa s linorezima Antuna Babića)

4. *Dosegnuti ja*. Lykos, Biblioteka »Putovi«, br. 2, Zagreb 1956. (izabrane pjesme, ur. Slavko Mihalić)

5. *Budni faun*. Matica hrvatska, Pododbor Vinkovci i Novinska ustanova *Novosti*, Biblioteka »Suvremenici«, knj. 1, Vinkovci 1960. (pjesme u prozi)

6. *Balada uspravnog čovjeka*. Mladost, Zagreb 1964. (pjesme u prozi)³

7. *Revolucionarni kalendar*. Naprijed, Zagreb 1965. (pjesme)

8. *Bogumilsko groblje*. Separat iz književne revije *Marulić*, Hrvatsko književno društvo Svetog Ćirila i Metoda, Zagreb 1968. (poema); Monolith Printing Limited, Toronto 1989.; drugo izdanje; Rex Printing and Publishing CO, Hamilton 1989.; treće izdanje.
9. *Zir*. Matica hrvatska, Ogranak u Gospiću, Gospić 1968. (pjesme)
10. *Hrvatsko more*. Zajednica samostalnih pisaca TIN, Zagreb 1969. (pjesme, urednik Nikola Pulić)
11. *Traženje bivstva*. Zora, Mala biblioteka, Zagreb 1969. (pjesme)
12. *Izabrana djela* (S. Mađer, B. Zeljković, S. Juriša, M. S. Mađer, Z. Tomičić), Nakladni zavod Matice hrvatske, edicija Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 165, str. 327–454, Zagreb 1984. (izbor iz pjesama i proze, priredio Nedjeljko Mihanović)
13. *Vražje oko*. Naprijed, Zagreb 1986. (pjesme i pjesme u prozi, urednik Jozo Laušić)
14. *Zemlja banova*. HAZIUM, Hrvatska akademija u Baselu, edicija *Ars Croatica*, Basel 1987. (pjesme i proza, priredio Dragan Hazler)
15. *Gluha nedjelja*. Vlastita naklada, Zagreb 1988. (poema)
16. *Prsten Dioklecijanov*. Vlastita naklada, Zagreb 1988. (poema)
17. *Sunčeva djevica*. Nakladni zavod Matice hrvatske, sv. 69, Zagreb 1989. (pjesme, urednik Igor Zidić)
18. *Hrvatska ljubavi moja*. Golden Prince Book Publication, Hamilton 1990. i 1992., 2. izdanje (pjesme)
19. *Život*. Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, knj. 1, sv. 3, Zagreb – Karlovac 1993. (pjesme)
20. *Leonardov san*. Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, knj. 2, sv. VII, Zagreb 1996. (pjesme)
21. *Povratak u postojbinu duha*, Ceres, knj. 8, Zagreb 1997. (pjesme, ur. Dragutin Dumančić)
22. *Crni kraljevi*. Separat časopisa *Usponi*, Senj 1997. (pjevanje iz epa *Gola Hrvatska*)
23. *Nenavište*. Separat časopisa *Ognjište*, Zagreb 1997. (pjesme)
24. *Zemlja obećana*, Meditor, Biblioteka »Hrvatski lirici«, knj. 13, Zagreb 1998. (izabrane pjesme, urednik Milan Pišković).

25. *Božanski soneti*, Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, Karlovac – Zagreb 2003.

26. *Zlatko Tomičić – Izabrana djela I. (Pjesme)*, priredila Hrvojkica Mihanović–Salopek, Matica hrvatska Vinkovci, Vinkovci 2003.

Prijevodi pojedinih zbirki i izbor iz poezije Zlatka Tomičića objavljeni su u sljedećim izdanjima:

Cicogna della Croazia. La Sfinge, Napoli 1984. (pjesme, preveo na talijanski Giacomo Scotti)

L'anello di Diocleziano (due poemi), NO.TOR Editore, Saviano 1986. (dvije poeme, preveo na talijanski Giacomo Scotti)

Ravi par l'oiseau. Arc-en-ciel, Publications de l' Association france-croate, Serie Croate 1, Paris 1986. (pjesme, prevela na francuski Rose Tomulic)

Selected Poems / Zlatko Tomičić. Journal of Croatian studies, vol. 14–15, str. 126–133, S. L. 1973.–74. (prijevod pjesama na engleski i komentar Hilda Prpić)

This Night, Selected Poems. Golden Prince Book Publications, Hamilton, 1993. (pjesme na hrvatskom te prijevod pjesama na engleski – Hilda Prpić, s esejima o autoru Hilde Prpić, Antuna Nizetea i Marie Pie Valpiane dal Cortivo, koja je doktorirala u Italiji na Tomičićevu pjesništvu), pretisak dvojezičnog izdanja Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, Karlovac – Zagreb 1999.

Balado de la rektadora homo (Balada uspravnog čovjeka). Eldonejo Bero, Berkeley 2000. (izabrane pjesme, preveo na esperanto Josip Velebit)

Croatia, my love (Poems). Lapwing Publications, Centurion Editions, Belfast, 2003. (preveo Desmond O'Grady)

Uza sva brojna pjesnička djela, Tomičić je objavio i niz pripovjednih djela, zbirki novela i romana koje navodimo kronološkim redoslijedom:

Stjepan Sekulić Jucko. Likovi narodnih heroja Hrvatske, sv. 21, Zagreb 1955. (životopis); *Nestrpljivi život*. Seljačka sloga, Zagreb 1956. (putopisi); *Nema blaga nad slobodom*. Lykos, Zagreb 1956. (pjesme za djecu); *Ivan Senjug Ujak*. Likovi narodnih heroja Hrvatske, sv. 24, Zagreb 1957. (životopis); *Bijela vrana*. Vlastita naklada, Zagreb 1965. (satirične novelete); *Slavonija u pripovijestima i putopisima Josipa Eugena Tomića*. JAZU i Skupština općine Vinkovci, Vinkovci 1968. (eseji); *Gromovi krijeposnog duha*. Zajednica samostalnih pisaca TIN, Zagreb 1969. (eseji i manifesti grupe TIN); *Veseli dimnjačar*. Mladost, Zagreb 1969.; 1978. i 1979. (slikovnica za djecu), prijevod slikovnice na njemački: *Der Lustige Schornstein-*

fenger. Mladost, Zagreb 1978.; *Kain*. Grafički uslužni centar, Zagreb 1970. (drama u tri čina); *Boj s anđelom*. Separat iz Hrvatske književne revije *Marulić*, br. 4, Hrvatsko književno društvo Svetog Ćirila i Metoda, Zagreb 1970. (prozna poema), 2. izd. – Monolith Printing Limited, Toronto 1989.; *Petar Svačić*. Hrvatski put, Toronto 1989. (drama – libreto za operu); *Krilati magarac*. Mladost, Zagreb 1990. (roman); *Vrač s hridi*. Separat iz časopisa *Hrvatska revija*, Barcelona 1990. (esej); *Mačak*. Školska knjiga, Zagreb 1996. (roman za mlade); *Sveta Hrvatska*. Separat iz časopisa *Usoni*, Senj 1999. (scenski oratorij); *Kutjevo*. *Hrvatska vinska prijestolnica*. Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, Karlovac – Zagreb 2000. (putopisi i eseji); *Reforma duha*. Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, Karlovac 2000. (političko-povijesni eseji); *Žena koja je bila anđeo* (pod pseudonimom Aristid Ost), Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, Karlovac 2001. (pustolovno-ljubavni roman); *Sluga*, Ceres, Zagreb 2001. (humoreske i satire); *Bijeg kroz australsku pustinju* (pod pseudonimom Isak Skit), Nakladno-novinsko poduzeće »Zlatko Tomičić«, Karlovac 2002. (pustolovno-ljubavni roman). *Niski krov*. Književni krug, Karlovac 2002.; *Tajanstvena ruža* (roman), Ceres, Zagreb 2004.; *Krbavski vuk* (pripovijesti), Zagreb, Meditor, 2004.

Tomičić se bavio i uredničkim radom, te je priredio knjige *Vlado Vlasisavljević: Balada o Tounjčici*. Lykos, Zagreb 1957.; *Tin Ujević: Lude i mudre djevice*. Narodna prosvjeta, Sarajevo 1957.; *Antologija hrvatskih pjesama u prozi*. (zajedno s Dragutinom Tadijanovićem), Matica hrvatska, Zagreb 1958.; *Svjetionik (poruke pjesnika)*. Vlastita naklada, Zagreb 1988. (antologija).

Zlatko je Tomičić imao neobičan život – djelovao je kao glumac, sportaš, reporter, sakupljač usmenih pjesama, slikar, pjesnik, svjetski putnik, zatvorenik, tantrist, gnostik i mistik, a jednim ga je dijelom i sam autobiografski opisao u knjizi *Hrvatski Orfej*, Zagreb 1995. U razdoblju od 1955. pa do danas autor je objavio impozantan opus djela, ponajviše poezije, ali i golemi opus proznih djela (posebice putopisa, romana, novela i drama).

Tomičić je nakon gušenja *hrvatskog proljeća* osuđen zbog tzv. nacionalizma, a takva etiketa nerijetko je i nadalje neopravdano pratila toga pisca. Ali što zapravo pokazuje njegovo djelo, a posebice piščevi putopisi? Piščevi putopisi jasno pokazuju autorovu neodoljivu sklonost prema svakom putovanju, otkrivanju ljepota i

znamenitosti domovine, ali jednako tako i njegov izraziti kozmopolitizam, nevjerojatnu strast, otvorenost i ljubav prema otkrivanju starih kultura, naroda i povijesti diljem svijeta koji je proputovao. Iz cjelokupna opusa vidljivo je da je veliki utjecaj na Tomičićevu sklonost prema otkrivanju drukčijih civilizacija i filozofskih razmišljanja izvršio veliki židovsko-mađarski pisac i filozof Béla Hamvas svojim opsežnim djelom *Scientia sacra*. Kronološkim redom objavljivanja putopisnih zbirki prikazat ćemo široku putanju Tomičićevih putovanja i traganja za mjestima proteklih kultura i civilizacija, gdje autor doživljava i pronalazi rezervoare goleme duhovne energije koji ga nadahnjuju.

Sagledavajući unutar konteksta hrvatske putopisne proze Tomičićev samosvojan pristup i motivacijski impuls prema pisanju putopisa, možemo zaključiti da je jednim svojim dijelom autor duhovni nasljedovatelj Matoševa poimanja putopisa prema kojem Matoš po uzoru na Barrésa promatra u ljudima pojedinih krajeva oblikovane duševne odraze tih predjela.

Već u prvoj zbirci putopisa po Hrvatskoj, *Nestrpljivi život*, 1956., Tomičić osjeća primordijalnu snagu prirode, te slijedi i citira Balzacovu misao: »Ljubav prema prirodi jedina je koja ne vara ljudske nade.« Svoju izrazitu usmjerenost prema pronikuću u skriveni govor pojedinog podneblja autor izražava sljedećim riječima: »Priroda sadrži na svakom mjestu nešto u sebi što nas ne može ostaviti ravnodušnim. Svaki nam kraj može nešto reći ili barem prišapnuti.« U ovim prvim Tomičićevim putopisima osjeća se živa piščeva želja za iskustvenim dodirima pojedinog krajobraza, ali oni su još uvijek pisani u maniri tipične putopisne tradicije i u njima još sasvim ne naziremo Tomičića kao samosvojno-prepoznatljivog putopisca.

U zbirkama *Put k Meštoviću*, 1965. i *U zemlji Samovoj*, 1966. Tomičić slijedi tragove znamenitih umjetnika i književnika i nastoji prodrijeti u duhovno ozračje krajolika, te odgonetnuti što su velikani duha upili iz mjesta svojega realnog bivstvovanja i što su svojim umjetničkim djelom poput biljega utisnuli nazad u svoj grad i kraj. Poput zaljubljenika, Tomičić u Pragu slijedi i rekonstruira svaki Rilkeov biografski korak. Jednako tako minuciozno, poput kakva fanatičnog detektiva, putopisac slijedi i praške tragove Franza Kafke (od grobnice Kafkine obitelji, pa do mjesta njegova nekadašnjeg stanovanja), te kao spiritualni medij ulazi u piščev život i pokušajem doživljajne rekonstrukcije nastoji odgonetnuti začaranu enigmu njegova umjetničkog djela. U navedenim zbirkama postupno se kristalizira bitno

obilježje Tomičićeva putopisa – a to je brušenje vlastitih duhovnih potencijala za »moći poistovjećenja i sjedinjenja s krajolikom«. U zbirci *U zemlji Samovoj* uočava se i drugi ideal Tomičićeva putopisa, a to je »uhvatiti tajanstveni trenutak apsolutnog stapanja živog duha s mirom i skladnošću prirode«. Jedan takav vizualni i duševni delirij pisac izražava opisujući pogled s prozora dvorca u Hlubokoj: »Taj vidik me ispunio načas nekim neodoljivim osjećajem, sjedinivši se s krajolikom, postao sam sretan kao Aidos s Persefonom koja se budi iz blažena sna u ljubavnom zagrljaju« (*Češka Afrodita*, str. 162). Međutim, iako nadvremenski i kozmopolitski usmjeren, Tomičić uvijek plete i lijepi pleter asocijacija na domovinu, te će u tom prvom inozemnom nizu putopisa, kao i u svim kasnijima, često tražiti hrvatske tragove u inozemstvu.

Nakon zbirke *Nin*, 1969., u kojoj su pisca privukli tajanstveni ostatci i tragovi starohrvatskih vladara, Zlatko Tomičić postaje žrtvom političkih događaja *hrvatskog proljeća*, te njegove knjige nisu smjele biti objavljivane. Međutim, ova prisilna šutnja nije spriječila pisca da po povratku iz zatvora u dugim godinama javnog prešućivanja nastavi s intenzivnim književnim radom. Nakon stvaranja demokratske i samostalne Republike Hrvatske, Tomičić objavljuje brojne knjige, među njima u razdoblju između 1993. i 2005. čak deset novih putopisnih zbirki.

U zbirci *Zemlja gluhih zmija*, 1993., Tomičić slijedi trag svoga pjesničkog uzora, glasovitog Mircea Eliadea, zanimaju ga tajne australskog šamanizma i zadivljen je starom aboriginskom kulturom i njezinom vezanošću uz arhaiski mitski svijet. Pisac je iznimnom erudicijom produbio svoja znanja o pradavnim kulturama i civilizacijama, a veliku ulogu u preporučivanju stručne literature izvršila je pjesnikova druga supruga, Višnja Plemić-Tomičić, po struci muzealac, poznavateljica arheologije i povijesti umjetnosti. Uranjajući u obilježja prastarih kultura, Tomičić u svojem putopisnom pohodu dolazi do jedne bitno nove iskustvene točke sagledavanja svijeta. U putopisu *Pobjednički snovi* autor razmatra to kako čovjek na različite načine vidi krajolik i svijet – kroz snove, kroz zbilju i kroz zrelost sjećanja – te time dolazi i do spoznaje da su sve te čovjekove stvarnosti (fizičko-iskustvena i unutarnja imaginativna čovjekova duhovna zbilja) jednako jake i važne. Štoviše, Tomičića upravo privlači ona tajanstvena i nesaglediva granica ljudske sposobnosti preko koje viša duševna stvarnost može svladavati fizičke granice ljudskog tijela i pojavne zbilje.

Tomičić je istinski buntovnik protiv svakog terora i ograničenja ljudske slobode, te u australskim putopisima iz *Zemlje gluhih zmija* izražava svoje zgražanje nad zločinačkom čudi naizgled civiliziranih bijelaca koji su zbog osvajačke pohlepe napravili genocide i uništenja starih civilizacija. U putopisu *Crvena močvara* Tomičić iznosi mišljenje australskih starosjedilaca i protestira protiv svijeta temeljenog na nasilju: »Došli osvajači, uzeli im sve i rade od njih što hoće. S kojim pravom? S pravom jačega. To je nikakvo pravo. Bijelci mogu biti tu tisuće godina i opet to ne će nikada biti njihova zemlja« (str. 80). Našeg putopisca u Australiji ne zanimaju dometi standarda i suvremenoga potrošačkog društva nego, naprotiv, on traga za znamenjem pradavnih kultura (Uluru, Kata Tjuta), i za njih će reći: »... to je vrijeme živog kamena i duha koji nestaje, koji živi i stvara i vjeruje i ljubi i poštuje, što naša pala civilizacija više ne zna...« (str. 80).

Prije Tomičića, Bosnom su proputovali mnogi putopisci: Matija Mažuranić godine 1839., Mihovil Pavlinović 1866., Ludvig Nagy i fra Augustin Miletić 1829., te još u 17. st. Muslihudin bin Alija. Tomičićevi bosanski putopisi opisuju ljepotom svojeg izražavanja ne samo zadivljujuće zemljopisne lokalitete nego put kroz povijest Bosne, ali jednako tako i put kroz duhovni svijet prethodnih putopisaca, kroničara i pjesnika koji su Bosnu opjevali. Dušu pojedine zemlje Tomičić uvijek upija kroz potpuni sraz promatrane zbilje, povijesti i umjetničke nadogradnje sazidane od izričaja prijašnjih pjesnika, umjetnika i velikana. Međutim, pišući 1989. svoje putopise *Bosnom ponosnom* na temelju svojih realnih putovanja i bilježaka iz 1969. godine, Tomičić nije znao da će on biti posljednji putopisac koji opisuje arhaičnu egzotiku i tradiciju bosanskih spomenika i starih građevina prije velikog ratnog razaranja uslijed agresije JNA na Bosnu i Hercegovinu tijekom devedesetih godina. Objektivno i dokumentarno opisao je Tomičić svu kompleksnost isprepletanja povijesnih sudbina različitih tradicija naroda koji žive u Bosni. Ponirući u povijest, autor je posvetio znatnu pažnju životu i djelu značajnih vladara hrvatske krvi u Bosni od 12. do 15. st. (od Kulin-bana do Kotromanića), i tako je sabrao sažet presjek važnih a zapostavljenih činjenica i običaja nekadašnje Bosne.

Stvarajući zavičajni zbir putopisa *Slavonijom zemljom plemenitom*, 1996., Tomičić je pokušao protumačiti povod nastanka putopisa, pitajući se zašto pjesnici ponovno naprežu svoje fizičko tijelo i putuju u krajeve koje poznaju, u kojima su već jednom bili. Potom odgovara:

»Radoznalost ih mori i žeđ i ljubav i čežnja, neprekidan nemir i ljubav prema svojem narodu kojeg žele upoznati u svakom kraju i svakom mjestu. A to je dovoljno opravdanje za sva lutanja, za sve uzaludnosti i patnje koje prate skitnice. Tinove vitezove skitnog duha!« (*O, vi plave diljske gore*, str. 57.) Ipak, postoji i još jedan snažan, naizgled prešućen razlog. U svojim putopisima Tomičić sučeljava realnost svoje prisutnosti u zbiljskom prostoru sa svojim duhovnim obzorima, sjećanjima, zamišljajima i pradavnim povijesnim zračenjem dotičnoga prostora, i tako pronalazi »rijeku duše«. Kad prepričava svoje povijesno znanje o određenom prostoru, autor prema tezi Ricoeura slijedi misao da povijest nanovo upisuje (*réinscrit*) vrijeme proteklog teksta u vrijeme univerzuma. U težnji za osmišljavanjem proteklog vremena, u čežnji za prosvijetljenim trenutkom samospoznaje, Tomičiću će se oblik putovanja pokazati kao idealan pokretač novih duhovnih objava. Ta tvrdnja vidljiva je iz dva autorova izrazito osobna citata: »Užasna pohlepa me vuče da svladam prostor i da progutam vrijeme i da se povijesno ostvarim kao orao, kao vuk, kao konj i najbrži zrakoplov munjevitog lika«; »U meni je užasna dinamika koja je sputana ranjenim srcem i bolesnim kukovima, ali zato prov-aljuje moju svijest noć i sav moj nemir i pokretljivost, borbenost, sladostrašće, viteštvo, povlači me kroz snove užasnom brzinom i nemogućom djelatnošću« (iz zbirke *Slavonijom zemljom plemenitom*, str. 125). U takvim trenucima putovanja duhovnim hemisferama spajaju se prošlost i vizije budućnosti, slike pejzažne zbilje s vizijama pradavnih simbola, čudesnih ptica, dvoglavih Meluzina, neobičnih bića iz keltske, egipatske, kineske, indijske, starogrčke mitologije. U trenucima uranjanja u vizije prepletanja kultura i civilizacija Tomičićev putopisni iskaz poprima obilježja simbolike i fantastike. U zamahu epifanijskih promišljanja povezanosti i srži vremena i prostora autor se poigrava s interpoliranjem alegorijskoga nadnaravnog značenja teksta: »Letio sam sve više u nebo i oblaci su se otvorili i moj auto je (po prvi puta) dobio krila. Vikao sam glasno – pozdravljao svakog jastreba koji me je čekao mudrog izgleda na ogradi, svaku grlicu, svakog zeca i svaku brezu i jablan i blagosiljao i pradjeda i prabaku« (poglavlje *Ruža prapočetnih voda*, str. 124). Putovanje za Tomičića postaje otvorena mogućnost za transformaciju putnika i proces koji potencira njegovo životno ispunjenje i »unutarnje pjesničko obasjanje«.

Kad u prvom planu ističemo ključne putopisne trenutke Tomičićeva epifanijskog zanosa nad prostorom, izgleda kao da zapostavljamo autorov osjećaj za svakodnevnicu. Međutim, u svim piščevim putopisima itekako su prisutni elementi svakodnevne zbilje, pa čak i neki gotovo sporedni detalji. Jedna od karakteristika Tomičićeva putopisa jest i ta da gomila podatke, te pomno bilježi i one svakodnevne obavijesti kao što su: vrijeme ručka, naziv ceste ili ulice, imena svih znanaca i neznanaca koje susreće, izgled neke prvi put viđene žene. Iako takvi podaci ponekad dovode do zasićenja, oni pokazuju autorovu budnost i radoznalost za svaku sitnicu koja ga okružuje i uspijeva zaokupiti njegovo opservatorsko oko. Svi ti zapisi postaju element svjedočanstva sveukupne zbilje i piščeve dokumentarne sadašnjosti koja tek mora u piščevoj unutrašnjosti doživjeti osmišljenje i svoj susret s nadvremenskom dubljom dimenzijom promatranja života.

Slavonske putopisne teme Tomičić će nastaviti u zbirka *Ples ždralova*, 1997. i *Kutjevo*, 2000. U *Plesu ždralova* dotaknut će svoja sjećanja na djetinjstvo i školovanje u Vinkovcima, proživljeno će opisati brojna ratna stradanja Slavonije, te će zaključiti: »Kuga, to je tuđinska vlast u Hrvatskoj, ali unutarnje svjetlo duha opire se sudbini.« U putopisu *Novi psoglavci* Tomičić nad ratnim užasima zadobiva proročanske misli: »U Hrvatskoj se sada vodi borba protiv zakona uma. Stoga moramo tražiti mogućnost ponovnog izlivanja Božanske moći na nas. Zlokobni čovjek nosi svuda svoje zlokobne i okrutne misli i s njima svoju kužnu atmosferu, izlažući tako sve oko sebe pogubnoj moralnoj zarazi koja nas želi uništiti na taj način da nam satire naše najbolje biće, našu moćnu etičku jezgru, bez koje bismo davno propali...« (str. 173). U *Plesu ždralova* nalazimo u autorovu glasu prelomljene komentare i citate prijašnjih književnika: Josipa Kozarca, Matka Peića, Bogdana Mesingera i brojnih drugih. Tim postupkom Tomičić svjedoči da unutar duhovnog obzorja njegova putopisa jednaku važnost ima zbiljski realitet kao i kulturna klima koja tematizira određeni prostor, te postaje i njegovo nezaobilazno duhovno vlasništvo. U putopisu *Krilati konj* iz zbirke *Ples ždralova* dolazimo do bitne točke iz koje doznajemo da pojam putovanja iznimno odgovara rezonanciji Tomičićeva pjesničkog poziva i nadahnuća: »Volim putovati, volim voziti, volim prirodu, volim Slavoniju. Letim kroz prostor kao gospodar prostora, pa i vremena« (str. 212). Potom, u idućem poglavlju, *Nadzemaljski let s »Ludim konjem«*, autor leti realno automobilskom brzinom po autocesti, ali također i na imaginaran način – vremeplovom misli kroz povijest, te u putovanju asocijativnih misli susreće vizije

keltskih i rimskih pjesnika, jahače templare, Sarmate, Langobarde, Gepide, Gote, Avare, slavonske krajišnike i sve one čije su sjene hodale slavonskim prostorom i pretopile u auru prostora neki svoj trag do današnjih dana.

U zbirci putopisa *Kutjevo*, 2000., susrećemo se s vrlo raznolikim odabirom tema. U prvom planu nalazi se *Vallis honesta* – Kutjevo kao »vinski oltar Croatie«. Uz povijest kutjevačkog vinogradarstva, od srednjovjekovnih cistercitskih vremena do razgovora o vinskim tajnama suvremenih hrvatskih vinara, Tomičić stvara po uzoru na mađarskog mislioca Bélu Hamvasa svoju vlastitu metafiziku vina. Dok opisuje kutjevačko podneblje, Tomičić traži u stvarima pojavnog svijeta njihov viši smisao. Vrlo često Tomičić putuje u duhu i ponavlja, sabire u sebi sjećanja proteklih putovanja: »Neka lica me razbude iz ovog mojeg sadanjeg sna, vraćaju u mladost i u carstvo boga Erosa u kojem sam nekada vladao. Uz neke likove opet sam onaj mladić koji se pojavio na ovim slavonskim putevima kao besmrtni tražitelj ljepote i idealnih krajolika i raznih utjelovljenja, pa se opet ukazuju sve moje vile i vilenjaci, taltoši i solomonari, svi grabancijaši, drugovi moje mladosti, Đuke Begovići i Tene, sve lude Šokice iz Rokovaca, Andrijaševaca, Gornje Vrbe, Slobodnice, Podcrkavlja, Radikovaca, Šljivoševaca, Rakitovice: Manda, Anica, Nedjeljka, Eva... Janja...«, ukazuje se Bosut u ledu, Biđ u drezgi, Spačva s Hunima, Avarima i Keltima, Dunav u Vukovaru, Drava u Miholjcu, Drov brijeg, Njevkoš, Borinci, Đavolaši« (*Anđeo u drvoredu lipa*, str. 21). U brojnim putopisima Tomičić dotiče važnost sanjarije kroz koju se manifestira anima. Pisac opisuje svoje uzore u oblicima snovitih putovanja sanjarijom – Edmonda Gillarda, Gastona Bachelarda i njegovu knjigu *Poetika sanjarije*, te Mauricéa Barrésa, koji zastupa teoriju: »U sanjariji dotičemo mogućnosti kojima se sudbina nije znala koristiti.« Vraćajući se na filozofski način temi vina, Tomičić posvećuje čitava poglavlja povijesti vina, promatranju kroz prizmu pjesama svjetskih pjesnika. Slijedi fenomen vinskog uživanja opjevan od plejade hrvatskih pjesnika, a zatim je opisan niz pučkih običaja vezanih uz kult vina i vinogradarstva i ugođaj čadave mehane »gdje piju slavonski bečari i uzdiže se kutjevačka graševina«. U raznolikoj putopisnoj građi isprepleću se elementi putopisa, memoarskog dnevnika, eseja, pjesništva, intervjua, povijesnog zapisa, filozofskog traktata, pa i cjelokupni poziv pisanja poistovjećuje se s fenomenom svojevrsnog putovanja. Tomičić postaje i na javi i u sanjariji sudbinski putnik, lik suvremenog Minnesängera: »Ja vječni istraživač, nemam mira, moram sve vidjeti, svakuda ići, sve dodirnuti... Opsjednut sam poezijom zemljovida« (*Pozdrav zvijezdi Danici*, str. 80).

U zbirci *San o Irskoj*, 1997., Tomičića privlače legende iz povijesti starih Kelta, Vikinga, Normana, sage o druidima i vitezovima Okruglog stola. Unutar proza uklopljene su i autorove pjesme nastale kao neposredan lirski iskaz doživljenog prostora, *Nadnaravni tražitelj* (pjesma o mističnoj legendi Graala), *Groblje u Kinsale*, *Stari normanski grad Timoleague*, i dr. Unutar putopisa Tomičić često interpolira svoje snove, koji potaknuti putovanjem postaju važan izvor autorova pritaženoga, potisnutog, intuitivnog stvaralačkog bića. Žanrovski dio koji najviše odskaače iz uobičajenog perceptivnog očekivanja putopisne proze jesu Tomičićevi književno-kritički eseji o pjesnicima Williamu Butleru Yeatsu i svome najboljem irskom prijatelju, suvremenom pjesniku Desmondu O'Gradyju. Međutim, upravo esejistički dijelovi unutar putopisa čine uočljivu konstantu Tomičićeva oblika putopisa, jer ove esejističke interpolacije tvore vizualno nevidljiv, ali bitan i nezaobilazan dio kulturno-umjetničkog ozračja jedne zemlje.

Također, dok Tomičić putuje nordijskim zemljama (*Dan ljeta u Švedskoj*, 2003.), njegov putopis putuje iz zbilje u povijest, ali prodire i u duhovne svjetove književnika Augusta Strindberga, filozofa Emanuela Swedenborga i Franje Brkića, hrvatskog pjesnika u Švedskoj. U čak 11 poglavlja autor iznosi sudbinu krčkog kneza Anža Frankopana, koji je kao miljenik danskoga kralja Ericha postao švedski feudalac. U tekstu *Put Slavka Batušića kroz Norvešku* pronalazimo oblik putopisa u putopisu, te Batušićev glas odzvanja, prelama se i preobražava u Tomičićevu putopisu. Takvim oblikom polifonoga metatekstualnog putopisa autor želi naglasiti da je zbiljsko fizičko putovanje cjelovito tek ako je upotpunjeno duhovnom i kulturnom aurom, tj. ako je ispunjeno poznavanjem najvažnijih i vrijednih književnika, mislilaca i umjetnika koji svojim djelom tvore duhovni krajolik jedne zemlje.

U knjizi *Ledenjak iznad Lake Louise*, 2003., pronalazimo isti taj sraz između dokumentarnog Tomičićeva putovanja po Kanadi i Americi i njegovih uranjanja u svijet ideja ostalih književnika koji su živjeli na tlu tih zemalja (od Ezre Pounda, kanadskog pisca Farleya Mowata, do hrvatskih iseljenika Bogdana Radice, Antuna Nizetea, Ante Kadića, Mate Meštrovića). Navedeni, već prepoznatljivi Tomičićev način isprepletanja putopisnoga i književnoesejističkog diskursa iskazuje autorovu neraskidivu sjedinjenost promatranja svijeta zbilje i svijeta književnosti.

U najnovijim objavljenim zbirkama putopisa (*Zemljom Humskom*, 2004. i *Nebeski konjanik s Velebita*, 2005.) Tomičić želi dokučiti mitski arkajski svijet, prodrijeti u korijene pradavnoga hrvatskog postojanja i opstanka na navedenim

prostorima, odrediti nutarnji ezoterični prostor hrvatskih amblema i simbola. Evo kako se u *Zemlji Humskoj* javlja ideja potrage za arkajskim i elementarnim: »Od Salone do Narone živio je naš stari puk na arkajski način i tu mi se objavio prvi puta Bela Hamvas sa svojom filozofijom prvotnog svijeta kakav je bio prije pada, prije dolaska vremena Apokalipse. Upravo taj dio koji živi između Sinja, Imotskoga Posušja, Duvna, Livna, Kupresa je možda najhrvatskiji naš puk i to čudo trebalo bi tek razjasniti, koji je razlog tomu, otkuda tom narodu takvo srce i takvo čuvstvo za svoje, ta nepokorenost i tvrdoća i velika obrambena moć. Je li to ilirsko nasljeđe puka koji je oduvijek tu ili možda ima još nekih odgovora za koje danas ne znamo. Upravo na tom području gdje žive naši guslari kao što su živjeli prije mnogo stoljeća i tisućljeća« (poglavlje »Amfionov san«, str. 56). Većina poglavlja ove zbirke posvećena je traženju i tumačenju usmenih narodnih pjesama i guslarima kao nastavljačima davne epske tradicije. Međutim, u zbirci su nezaobilazni i književni eseji (o A. B. Šimiću, Tinu Ujeviću), koji su autoru »nosači duha, stvarači«. U eseju *Prave vrijednosti* Tomičić kritizira suvremenu degradaciju i nametnutu profanaciju književnosti: »Sve je kod nas jeftino, sve na rasprodaju. Sve je to instant kultura. Sve je to fast-food za široke narodne mase koje ništa ne razumiju. Proizvodi se i cijeni samo trivijalna zabavna književnost i ona se jedino vrednuje i nagrađuje. Vlada samo ružičasti opskurantizam, što bi rekao Tin. Samo ono ležerno u ležernoj literaturi. Slabi su to umni miljokazi« (str. 28). U eseju znakovito nazvanom *Što živi u jeziku, živi s jezikom* autor razotkriva korumpirani duh suvremenog novinarstva u službi tuđinske politike: »Ne vladaju u našem novinstvu oni koji su odani Hrvatskoj nego njezini najveći neprijatelji tzv. 'medijski razbojnici'.« Nasuprot atmosferi mučnih političkih igara, Tomičić na svom putopisnom putokazu promatra kao ideal Tina Ujevića – »tragičnog i još uvijek neshvaćenog diva« koji »visoko strši iznad naše urođene osrednjosti«. Iako Tomičić promatra u Hrvatskoj »sumračno stanje od pohlepnika i smrtnika«, on u zbirci pretkazuje i vrijeme »obnovljenog duha«. Svoju putopisnu katarzu autor pronalazi na ušću Neretve, gdje sagledava prostor širenja svijesti: »Delta Neretve, njezino ušće je otkrivanje antifona, antimonskog cvijeta, božanskog aeropaga. Neizrecivo je ovdje vidljivo kao lijepi hrvatski predio, spoj mora i rijeke, naše vječne zemlje na obali Mediterana« (str. 435).

Naziv *Nebeski konjanik s Velebita* zbirka je dobila po kamenom liku zadarskog patrona, sv. Krševana, ali lik ujedno simbolizira Hrvate kao pradavni ratnički narod,

poznat iz poganskih vremena. U toj zbirci tematizira se prostor Zadra i zadarskog zaleđa, a pisac isprepleće antičku i starohrvatsku povijest sa znamenitim osobama nedavnoga Domovinskog rata. Odgonetajući tragove povijesnih ratova i nedaća, Tomičić vidi svoju domovinu – usprkos valovima nedaća – kao »životnu, zluodoljivu vjekovnu pticu feniks«. I u ovim nadahnutim putopisima zapitat ćemo se: koja je tajna Tomičićeva dubokoga proniknuća u bit kraja? Jednu od tajni pronaći ćemo u autorovu interferencijskom, sinkronijsko-dijakronijskom stilskom postupku, u kojem pisac svaku davnu povijesnu činjenicu, svaku legendu ili mitsko vjeronje predočuje kao da ih je sve netom sam proživio. Pisac na temelju eruditivno prikupljenih podataka ulazi u nevidljivu memoriju prostora i intenzivno doživljava mističnu atmosferu svakoga pomno odabranog povijesno bremenitog mjesta.

ZAKLJUČAK

Bitna je konstanta Tomičićeva putopisa težnja za polifonijskim, kozmopolitskim i polihistorijskim modelom doživljavanja svijeta. Kao što autorovu poeziju obilježava nezaustavljivost i hitrost različitih inspirativnih kretanja i visoka brzina duhovne doživljajnosti, tako i putopisi opisujući konkretni krajolik spajaju i reanimiraju naglim asocijativnim kretanjima daleke, a srodne civilizacijske prostore i različita povijesna razdoblja. Na zacrtano putopisno mjesto Tomičić uvijek dolazi brižljivo pripremljen, s proučenim povijesnim, općeobrazovnim i književno-umjetničkim podacima o određenoj kulturi i zemlji koju pohodi. Potom, iskustveno doživljavajući planirani cilj putovanja, autor zadobiva nove spoznaje, još nedotaknuta otkrića. Spajajući poznato s neviđenim, Tomičić dolazi do određenoga stupnja doživljajnosti koji možemo nazvati novim inspirativnim prosvjetljenjem. Pojedina znamenita mjesta Hrvatske, a jednako tako i svijeta (npr. stećci, ruševine templarske utvrde Vrane, Frankopanov dvorac Stegeborg u Švedskoj, Uluru u Australiji, ledenjak iznad jezera Louise-Lake, grobovi Vikinga u staroj Uppsali ili na obali Nina) pjesnik doživljava kao bremenita mitska mjesta iz kojih izvire energija protekloga vremena i u kojima se razotkriva značenje i zračenje mitskog sagledavanja povijesti.

Unutar hrvatske putopisne proze Zlatko Tomičić stvara svoju prepoznatljivu strukturu putopisa koja je osebujan žanrovski bastard. Tomičićev putopis u sebi sadrži pleter raznorodnih književnih žanrova, te on prepleće oblik putopisa s elementima memoaristike, književnoga eseja, feljtona, dokumentarne građe, filozofske rasprave, povijesnog prikaza, legende i pjesničkog iskaza. Opisi zbilje u Tomičićevim putopisima uvijek su nadopunjeni književno-kulturološkom atmosferom prostora, a u konačnom sažimanju doživljava putopisi uvijek dotiču i mitsko promišljanje određene zemlje i naroda. Svoj dodir sa zemljom Tomičić realizira izrazom u kojem se »isprepleću Mitos, Logos i Poesis«, uočio je Stanislav Pejković. Branimir Bošnjak ocrtava Tomičića kao »ekstatičnog putnika kroz vrijeme«. Možemo zaključiti da u svim Tomičićevim kasnijim putopisima odsijeva posebna spiritualna sposobnost suživljavanja s proteklim vremenima i prazvorima pradavnih kultura. Sam autor u putopisu *Rampaš* (iz zbirke *Ples ždralova*) ističe: »Mit je prvotna filozofija, a čuvajući naše najstarije mitove, čuvamo naše najstarije oblike mišljenja i poznavanja sebe i svojega bića« (str. 189). Putopis autoru nije samo skitalačka radoznalost, iako je to preduvjet dobra putopisnog nerva i plastične opservacije. Putopis je Tomičiću proniknuće u svijet i u svoje vlastito putopisničko poslanje.

Sam autor izjavio je za sebe da »piše svuda neumorno«, te žanr putopisa kao da postaje jedna od temeljnih silnica njegova poziva. Iz velikoga piščeva temperamenta i imaginacije često se razvija zasitan, ekspresionistički nemiran stil retoričkog nabiranja i asocijativne bujice riječi. U obujmu tako opsežne građe pronalazimo i mnoštvo usputnih, nebitnih opaski, povremenu neselektivnost koja ponekad ide na štetu prave nadahnete Tomičićeve umjetničke opservacije. Nisu svi autorovi putopisi jednako uspješni i vrijedni. Međutim, oni najuspješniji fasciniraju svojim neobičnim zapažanjima i ljepotom izraza.

Kao uočljivo svojstvo Tomičićeva putopisa ističe se usporedna uloga kozmopolitskog istraživača, ali i njegova zavjetna uloga promicanja i promišljanja hrvatske kulture, i on kao pjesnik-vates budi uspavane duhove rodoljubne svijesti. Na planu strukture stila i značenja Tomičić stvara zanimljiv oblik pletera. U Hrvatskoj pisac vidi tragove i svjetlučave memorijske odraze proteklih povijesnih multinacionalnih kulturoloških označnica od arkajskog doba do danas. A kad putuje svijetom, Tomičić u različitim prostorima traži tragove hrvatskih iseljenika i naše kulture i povijesti, te je ispunjen paralelnim usporedbama ili asocijacijama

koje se u stranom svijetu dotiču domovine. Postupak stvaranja *pletera* izrazitije se pojavljuje u zbirci *Zemlja gluhih zmija* i otada je neprestano prisutan u svim kasnijim zbirkama. Tom bujnom tehnikom isprepletenih asocijativnih poredbenih skokova dobivamo mozaik plemenite duhovne povezanosti ljudi i naroda, ali i bogatstvo duhovno razgranate poetske svijesti čija duhovna spoznajnost ne poznaje granice zbiljskih društveno-političkih odnosa i barijera.

Obzorje izvora Tomičićeva misaonog svijeta obuhvaća široki krug pradavnih djela: starogrčke, staroindijske, staroiranske, starozavjetne i novozavjetne civilizacije. Poticajne duhovne vibracije autor posebice pronalazi u Platonu, Pitagori, Heraklitu Efeškom, Li-Tai-Pou, Schopenhaueru, Hölderlinu, Rilkeu, Kafki, W. Butleru Yeatsu, M. Eliadeu, Tinu Ujeviću i Béli Hamvasu. Pišući putopise po Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, autor postaje svjedok i čuvar naše povjesnice, prorok malodušnosti, prignječenosti, izdaje, ali i obnovitelj prastarih tokova energije hrvatske samobitnosti, a postupkom *pletera* domovinu spaja s različitim kulturama svijeta.

U svojim najboljim putopisima autor doseže epifanijski trenutak objave humanističke povezanosti raznolikih pozitivnih civilizacijskih nasljeđa. Svojim putopisima pisac stvara književni stećak, kamen-bilig, duhovni spomenik opisanoj zemlji i prostoru. Putopisni ciljevi Tomičiću su mjesta njegovih novih duhovnih viđenja i u njima pisac poput hodočasnika pronalazi izvore svoje inspirativne obnove.

Ako gledamo sudbinu realnoga čovjeka, pjesnika i pisca Zlatka Tomičića, uviđamo da je ona (robijanje zbog književne riječi, zabrana objavljivanja knjiga) bila teška i mukotrpa. Međutim, piščevo izagnanstvo iz javnosti života u domovini nije zaustavilo njegovo pisanje, a potom i njegovu žeđ za putovanjima po svijetu, koja su u velikoj mjeri ostvarena zahvaljujući simpatijama kod brojnoga i po svijetu rasutog hrvatskog iseljeničtva.

Usprkos političkoj zabrani objavljivanja, Tomičić je svojim književnim radom posvjedočio da se pjesnička riječ ne da zaustaviti, i kad prođu teška nasilna vremena, književna riječ kad-tad odjednom izlazi na javu. A zašto je tomu tako? Jer pravo pjesništvo nije samo vještom erudicijom izbrušen zanat i profesionalna služba, nego je nešto mnogo jače – sudbinski životni poziv i čovjekova duhovno-izražajna misija.

THE DESTINY OF ZLATKO TOMIČIĆ AS A PARTICIPANT OF THE
CROATIAN SPRING AND HIS TRAVELOGUE PROSE

S u m m a r y

This work studies fourteen travelogue collections by Zlatko Tomičić who was isolated from public literary life for a long period of time due to his participation in the movement called *Croatian spring*. His literary work was forbidden to be published. The stylistic and contentual analysis of the characteristics of Tomičić's work indicates that the author's ideas have completely opposite meanings from the political labels engrafted upon him.

Within the Croatian travelogue prose, Zlatko Tomičić creates his recognisable structure of travelogues which represents a peculiar genre-bastard. Tomičić's travelogue contains a wicker of different literary genres, and interweaves the form of the travelogue with elements of memoirs, literary essays, feuilletons, documentary structures, philosophic discourses, historical descriptions, legends and poetic expressions. We can conclude that all later travelogues written by Tomičić reflect a special spiritual capacity of accepting past times and sources of ancient cultures, which the author experiences as burdened mythical places from which the energy of past times emerges and reveals the meaning of the mythical cognition of the past. An important constant in Tomičić's travelogue is the aspiration for polyphonic and polyhistoric models of experiencing the world. His rich narrative technique of interwoven associative comparative jumps (civilisational traces of different historical nations within Croatia and traces of Croatian cultural dwellers and artists in other countries) gives us a mosaic of connections between people and nations, as well as the richness of a spiritually spread poetic consciousness whose spiritual artistic cognition does not know the borders of real social-political barriers. In his best travelogues the author reaches the epiphanic moment of the declaration of humanistic connection with various positive civilisational heritages; and his work shows that a valuable literary thought cannot be permanently stopped by political repression and prohibition of publishing.